

Az ISBD-k születése és újjászületése: a nemzetközi szabványos bibliográfiai leírás szabályzatainak kidolgozására és revíziójára kialakított munkafolyamatok és eljárások

A nemzetközi szabványos bibliográfiai leírás szabályzatainak (*ISBD = International Standard Bibliographic Description*)* múltja 1969-ig nyúlik vissza. Ekkor kezdeményezte az IFLA Katalógizálási Bizottsága, hogy nemzetközileg érvényes szabályokat dolgozzanak ki a bibliográfiai leírások tartalmára és formájára, amelyek célja a bibliográfiai adatok megosztásának és cseréjének elősegítése volt. A közel 30 éves kezdeményezés az IFLA egyik legsikeresebb programjának bizonyult, olyannyira, hogy az ISBD-k mára a nemzeti bibliográfiai központok általános szabályzataivá váltak világszerte. Az első ISBD, az *ISBD(M)*, a könyvek bibliográfiai leírásának szabályzata, 1971-ben jelent meg. Ezután következtek az időszak kiadványok leírására, majd a nem könyvjellegű dokumentumokra, a kottákra, és legújabbban az elektronikus dokumentumokra vonatkozó szabályok. A részdocumentumok leírására is megjelent egy útmutató. Minthogy a könyvek és az időszak kiadványok alapvető leírási szabályai némileg eltértek egymástól a cím és a szerzőségi közlés adatcsoportoknál, szükség volt egy bármely dokumentumtípus leírását összehangoló szabályzat, az *ISBD(G)* kidolgozására, amely a bibliográfiai leírás általános keretszabályait foglalta össze. 1981-től kezdődtek az ISBD-k általános revíziós munkálatai.

Az IFLA Katalógizálási Szekciója ISBD-eket karbantartó csoportjának feladata az volt, hogy összehangolja az előírásokat, javítsa és gazdagítsa a példákat, valamint tegye alkalmazhatóbbá a szabályokat a nem latin betűs írásrendszerű dokumentumokat katalógizálók számára. A folyamatos felülvizsgálat eredményeképpen az ISBD-k revideált változatait mintegy tíz év alatt újra megjelentették, kiadták a számítógépes fájlokra vonatkozó szabályzatot, de ez, a technika rohamos fejlődése miatt hamarosan revízióra szorult, s mint *ISBD(ER)* „Nemzetközi Szabványos Bibliográfiai Leírás – Elektronikus Dokumentumok” címen újra megjelent.

Az 1990-es évek elején a Katalógizáló bizottság és az Osztályozó bizottság – a revíziós munkálatokat egy időre felfüggesztve – együttesen foglalmazták meg a „Bibliográfiai tételek funkcionális követelményei” (FRBR = Functional Requirements for Bibliographic Records) c. dokumentumot (<http://www.ifla.org/VII/s13/frbr/frbr.htm>), amelyet végső for-

májában 1998-ban bocsátottak közre az IFLA Katalógizálási Állandó Bizottságának jóváhagyásával. Ezt követően kérte fel a bizottság az ISBD Felülvizsgáló Csoportot a szabályzatok teljes körű revíziójára, hogy megteremtsék az ISBD-k és az FRBR adatkövetelményeinek összhangját, azaz meg kellett állapodni a kötelező és a szabadon választható adatelemek körét illetően.

A munkálatok az ISBD(M)-re – a monografikus művek katalógizálási szabályaira – vonatkozóan a legszélesebb szakmai nyilvánosság részvételével kezdődtek az IFLA elektronikus levelezőlistáján. 2000. július 15-éig kérték a javaslatok, észrevételek elküldését, hogy azokat az augusztusi IFLA-konferencián a Revíziós csoport megtárgyalhassa. A revíziós tervezet az IFLANET-en máris hozzáférhető.

Az általános revíziós program az időszak kiadványok és a kartográfiai dokumentumok alapszintű nemzeti bibliográfiai rekordjainak leírási szabályaira terjed ki, magába foglalva a dokumentumok elektronikus változataira vonatkozókat is. Ennél fogva, 30 év elteltével az IFLA ISBD programja valamennyi könyvtári dokumentumtípus bibliográfiai adatainak leírási szabványát kidolgozták, egy vagy több revíziós eljárásan keresztül. A Revíziós csoport megkezdte a szabványok szövegének elektronikus úton való közzétételét, hogy mindenki számára ingyenesen elérhető legyenek. Elsőként az elektronikus dokumentumok leírási szabványa, az *ISBD(ER)* jelent meg az IFLANET-en, ezt követi a régi ritka könyveké, majd az *ISBD(G)* és a többi.

A Revíziós bizottság kérésére az IFLA UBCIM (Universal Bibliographic Control and International MARC Program = Egyetemes Bibliográfiai Számbavétel és Nemzetközi MARC Program) igazgatója az IFLANET-en hozzáférhetővé tette az „ISBD család” hiteles jegyzékét (<http://www.ifla.org/VII/3/nd1/isbdlst.htm>). Rövidesen felkerült az internetre az ISBD-k fordítására felhatalmazott regionális irodák segítségével az ISBD-k különböző nyelvű hiteles fordításainak (eddig a holland, finn, francia

*Az ISBD-k részletesebb tárgyalását lásd: John Byrum: The ISBD's: What they are and how they are used. = International Cataloguing and Bibliographic Control, 23. köt. 4. sz. 1994. p. 67–71.

magyar, olasz, lett, macedón, szlovák, szlovén és spanyol nyelvűek) jegyzéke is (<http://www.ifla.org/VI/3/nd1/isbdtran.htm>).

Az évek során kialakult munkarend szerint a Katalogizálási Szekció vált az ISBD-munkálatok gazdájává. A Katalogizálási Állandó Bizottság nevezi ki az adott munkacsoport elnökét és tagságát, amelyek a projektért felelősséget vállalnak a szabályzat előkészítő munkálataitól kezdve a végső szöveg megjelentetéséig. A teljes eljárás, amelynek munkálatai általában két évet vesznek igénybe, kilenc lépésből áll:

1. A szöveg tervezetének megfogalmazása.
2. A szöveg világméretű közzététele betekintésre.
3. Az észrevételek és javaslatok összegyűjtése.
4. A tervezet szövegének módosítása.
5. Az ISBD Revíziós csoport általi felülvizsgálat.
6. A végleges szöveg előterjesztése.
7. Sokszorosítás és körözés szavazásra.
8. Az Állandó Bizottság(ok) szavazása.
9. A kézirat befejező szerkesztési munkálatai, kiadás nyomtatott és elektronikus formában.

Az UBCIM program igazgatója folyamatosan figyelemmel kíséri és segíti a munkálatokat, a munkacsoport pedig beszámol az eredményekről. A munkacsoport elnöke a tagság közreműködésével mérlegeli a beérkezett észrevételeket, és azoknak megfelelően módosítja a tervezetet. A döntések meghozatalánál az elnöknek figyelembe kell vennie, hogy a szabályoknak összhangban kell lenniük az ISBD-k alapelveivel, legfőképpen az ISBD(G) előírásaival. Csak így érhető el az ISBD családon belüli következetesség, amely a különböző bibliográfiai rekordok egyetlen adatbázisba történő integrálásának feltétele.

Az eljárás rendje és szabályai egy évtizeddel az elektronikus kommunikáció valóra válása előtt alakultak ki, amikor még például az ISBD(ER) szövegjavaslatát több mint 400 példányban kellett sokszorosítani, postázni a világ minden tájára, hat hónapos határidőket adni a hozzászólások beérkezésére, értékelésre, az eljárás lépéseinek betartására. Ma már az internet adta lehetőségek könnyítik és gyorsítják, olcsóbbá és hatékonyabbá teszik a munkát. Kísérletileg alkalmazták az

internetes módszert az ISBD(M) jelenlegi revíziójánál. Lehetővé vált a határidők 4 hónapra csökkentése, ami a kísérlet sikerét igazolta.

Természetesen mindazok, akik még nem tudnak részt venni az elektronikus kommunikációban, továbbra is hagyományos módon juthatnak hozzá a munkaanyagokhoz. Az új és revideált szabályzatok elérhetők az IFLANET-en, vagy kívánságra e-mailben küldött csatolt fájlként egyaránt. A tanulmányozásra és a hozzászólások megtételére háromtól hat hónapos határidő áll rendelkezésre. A katalogizálás szabványosítási munkálataiban így az információs technológia valamennyi előnyét ki lehet használni, az információ és véleménycseré gyors áramlásától kezdve a költségek csökkentéséig. További előnyt jelent, hogy a nemzeti katalogizálási szabályzatok rövidebb időn belül igazíthatók a nemzetközileg elfogadott gyakorlathoz, az ISBD-k pedig új lehetőségeket kapnak arra, hogy hatással legyenek az elektronikus dokumentumok számbavételéhez és hozzáférhetővé tételéhez szükséges metaadat együttes tartalmának és szerkezetének kialakítására.

A világ két legjelentősebb katalogizálási szabályzata, az amerikai (AACR = Anglo-American Cataloguing Rules) és a német (RAK = Regeln für die alphabetische Katalogisierung) szintén jelentős revízióra kerül. Az IFLA számára kihívást jelent, hogy ezeknél a revíziós projekteknél felismerjék a nemzetközi harmonizáció fontosságát, illetve hogy a nemzetközi és a nemzeti revíziós munkálatok kölcsönös kapcsolattartáson és egymás eredményeinek hasznosításán alapuljanak. Éppen ezért az IFLA szükségesnek tartja vezető szerepének megőrzését a projektek koordinálása terén annak érdekében, hogy a bibliográfiai gyakorlatban lehetővé váljon a katalogizálási adatok világméretű és költséghatékony cseréje, valamennyi felhasználó javára.

/BYRUM, John D. Jr.: The birth and re-birth of the ISBDs: Process and procedures for creating and revising the International Standard Bibliographic Descriptions. = IFLA Journal, 27. köt. 1. sz. 2001. p. 34–37./

(Berke Barnabásné)